

УДК 378.01:37.01

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/64-2-47>**Оксана РЕЗВАН,***orcid.org/0000-0002-7371-3605**доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри психології, педагогіки та мовної підготовки
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
(Харків, Україна) rezvanoksana1@gmail.com***Альона ПРИХОДЬКО,***orcid.org/0000-0001-8227-0220**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та мовної підготовки
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
(Харків, Україна) alonaprykhodko74@gmail.com***Оксана НІКІТІНА,***orcid.org/0000-0003-4028-1321**кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології, педагогіки та мовної підготовки
Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова
(Харків, Україна) uatoeua@gmail.com*

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗВО ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті теоретично обґрунтовано доцільність виділення риторичної компетентності як складової професійної компетентності викладача ЗВО технічного профілю, проаналізовано різні підходи до визначення сутності та структури риторичної компетентності викладача ЗВО. Установлено, що риторичні вміння є професійно значущими для викладача ЗВО технічного профілю в аспекті важливої *soft skills* будь-якого фахівця та складової професійно-педагогічної компетентності викладача.

На основі аналізу тлумачень поняття «риторична компетентність викладача» різними науковцями визначено, що риторична компетентність викладача ЗВО технічного профілю – це інтегративний феномен, що є сукупністю мовно-риторичних знань, умінь і якостей особистості, які дозволяють реалізовувати в умовах професійної та професійно-педагогічної взаємодії аутентичну для сфери інженерної діяльності ефективну комунікацію на основі сформованих мовно-риторичних компетенцій. У процесі дослідження виділено структурні компоненти риторичної компетентності викладача ЗВО технічного профілю: мовно-риторичні знання, уміння, навички, набір необхідних якостей особистості (комунікативні, організаторські, лідерські), знання та використання прийомів психологічного впливу на аудиторію.

Зазначено, що для ефективного здійснення професійно-риторичної діяльності викладачеві ЗВО технічного профілю доцільно проходити на базі кафедр психолого-педагогічного напрямку курси з підвищення кваліфікації у форматі риторичного тренінгу або циклу вебінарів (онлайн/офлайн) з ораторської майстерності відповідно до запиту (для молодих та досвідчених викладачів).

Акцентовано на тому, що процес формування риторичної компетентності викладача ЗВО технічного профілю є неперервним, досить специфічним, враховуючи феномен інженерного мислення, потребує вдосконалення мовно-риторичних, психолого-педагогічних умінь, які є сьогодні важливою складовою професійної й педагогічної компетентності викладача технічного профілю.

Ключові слова: риторична компетентність викладача зво, риторична компетентність викладача ЗВО технічного профілю, риторичний тренінг, вебінари з ораторської майстерності.

Oksana REZVAN,

orcid.org/0000-0002-7371-3605

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor;

*Head of the Department of Psychology, Pedagogy and Language Training
Kharkiv National University of Urban Economy named after O. M. Beketova
(Kharkiv, Ukraine) rezvanoksanal@gmail.com*

Alona PRYHODKO,

orcid.org/0000-0001-8227-0220

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;

*Associate Professor at the Department of Psychology, Pedagogy and Language Training
Kharkiv National University of Urban Economy named after O. M. Beketov
(Kharkiv, Ukraine) alonapryhodko74@gmail.com*

Oksana NIKITINA,

orcid.org/0000-0003-4028-1321

Candidate of Psychological Sciences,

*Associate Professor at the Department of Psychology, Pedagogy and Language Training
Kharkiv National University of Urban Economy named after O. M. Beketov
(Kharkiv, Ukraine) uatoeya@gmail.com*

METHODS OF IMPROVING THE RHETORICAL COMPETENCE OF A TECHNICAL PROFILE TEACHER

The article theoretically substantiates the expediency of identifying rhetorical competence as a component of the professional competence of a teacher of higher education technical profile, analyzes different approaches to determining the essence and structure of rhetorical competence of a teacher of higher education. It has been established that rhetorical skills are professionally significant for a technical higher education institution teacher in the aspect of critical soft skills of any specialist and a component of a teacher's professional and pedagogical competence.

Based on the analysis of interpretations of the concept of «rhetorical competence» by various scientists, it was determined that the rhetorical competence of a teacher of a technical higher education institution is an integrative phenomenon, which is a set of rhetorical knowledge, skills and personal qualities that allow implementing in the conditions of professional and educational-professional interaction authentic for the field engineering activity effective communication on the basis of formed linguistic and rhetorical competences. In the research process, the structural components of the rhetorical competence of the teacher of a technical vocational school were highlighted: linguistic and rhetorical knowledge, skills, a set of necessary personality qualities, knowledge of methods of psychological influence on the audience.

To carry out professional and rhetorical activities effectively, it is advisable for a technical higher education institution teacher to take professional development courses in the format of rhetorical training or a series of webinars (online/offline) on oratory skills on the basis of departments of psychology and pedagogy, according to the request (for young and experienced teachers).

Emphasis is placed on the fact that the process of forming the rhetorical competence of a technical profile teacher is continuous, quite specific, taking into account the phenomenon of engineering thinking, and requires the improvement of language-rhetorical, psychological-pedagogical skills, which is today an important component of the professional competence of a technical profile teacher.

Key words: *rhetorical competence of a teacher of higher education, rhetorical competence of a teacher of technical higher education, rhetorical training, webinars on public speaking.*

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями в умовах відходу від тоталітарного режиму та демократизації й гуманізації суспільства поживався інтерес науковців до риторики як до мистецтва мовного впливу, до риторизації освіти й відповідно формування й розвитку риторичних умінь як у здобувачів освіти, так і у викладачів тощо. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта» («Укра-

їна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, концепція «Нова українська школа» визначають стратегічні напрями вітчизняної освіти, орієнтують освітні заклади на покращення її якості, що потребує, зокрема, особливої риторичної підготовки викладача ЗВО, зокрема технічного профілю. Проблема формування риторичної компетентності викладача ЗВО технічного профілю є надзвичайно актуальною, адже його професійна та профе-

сійно-педагогічна діяльність передбачає не лише вміння здійснювати автентичну для інженерної спільноти комунікацію, але й сформовані навички ведення наукової дискусії, тобто уміння вести гармонійний діалог, переконувати, виступати публічно тощо.

Аналіз досліджень. У сучасних відповідних наукових студіях можна виокремити кілька основних тенденцій: дослідження особливостей педагогічного спілкування (Н. Волкова, О. Семенов, Т. Симоненко); вивчення питань формування риторичної майстерності, риторичної компетентності й риторичної культури здобувачів освіти (Г. Бондаренко, Н. Голуб, Г. Клочек, Л. Мацько, Г. Сагач); дослідження питань формування професійно орієнтованої риторичної підготовки (І. Дроздова, С. Караман, О. Караман) та ін.

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що незважаючи на інтерес дослідників до окресленої проблеми, окремі її аспекти залишаються маловивченими й досить актуальними, зокрема питання специфіки формування риторичної компетентності викладача ЗВО технічного профілю в аспекті важливої soft skills будь-якого фахівця та складової професійно-педагогічної компетентності викладача ЗВО.

Мета статті – визначити сутнісні характеристики базового поняття дослідження «риторична компетентність викладача ЗВО технічного профілю», окреслити шляхи вдосконалення риторичної майстерності викладачів ЗВО технічного профілю.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що у науково-педагогічній літературі існує достатньо визначень поняття «риторична компетентність викладача» (М. Барахтян, Т. Дрозд, Л. Каніболоцька, О. Кучерук, В. Нагаєв, В. Нищета, Т. Садова, Т. Симоненко та ін.). Розглянувши підходи до визначення цього поняття, за основу ми взяли визначення С. Толочко: «Риторична компетентність викладача – це інтегрована якість, що виражається через риторичні знання, уміння, навички, компетенції для управління комунікативним процесом та здійснення бажаного впливу на аудиторію з урахуванням її особливостей; здатність унормовано, усвідомлено, риторично правильно використовувати мовні ресурси, механізми, закономірності, прийоми та засоби риторики як науки; оволодівати практичними вміннями з метою розкриття й розвитку вроджених риторичних здібностей людини, продукування авторсько-адресного тексту; набір необхідних соціально-емпатійних якостей для створення переконуючого й дійового мовлення можливос-

тями мистецтва живого слова, емоційної та інтелектуальної взаємодії зі слухачем для здійснення педагогічного впливу на нього як на особистість, уміння викликати потрібні емоції й почуття та управляти ними, захопити та спонукати до дій засобами лінгвістичного, паралінгвістичного та кінетичного мотиваційного впливів» (Толочко, 2020: 53).

На основі аналізу тлумачень поняття «риторична компетентність викладача» різними авторами риторичну компетентність викладача ЗВО технічного профілю визначаємо як інтегративний феномен, що є сукупністю мовно-риторичних знань, умінь і якостей особистості, які дозволяють реалізовувати в умовах професійної та навчально-професійної взаємодії автентичну для сфери інженерної діяльності ефективну комунікацію на основі сформованих мовно-риторичних компетенцій.

У процесі дослідження виділено структурні компоненти риторичної компетентності викладача ЗВО технічного профілю: мовно-риторичні знання, уміння, навички, набір необхідних якостей особистості (комунікативні, організаторські, лідерські), знання та використання прийомів психологічного впливу на аудиторію.

Відповідно до завдань цієї публікації для виконання дослідження проведено опитування й анкетування викладачів ЗВО технічного профілю (64 особи) (Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова) щодо стану сформованості риторичної компетентності у викладачів.

Анкета передбачала відповіді на кілька запитань: розуміння сутності понять: «риторична компетентність викладача ЗВО», «ораторська майстерність»; які прийоми активізації та підтримки уваги здобувачів освіти вони використовують, які полемічні засоби і прийоми є ефективними у науковій дискусії тощо. За результатами аналізу анкет, більшість (57%) викладачів розуміють поняття «риторична компетентність викладача ЗВО», але у визначеннях відсутні ключові словосполучення («інтегрована якість особистості», «мовно-риторичні знання, вміння та навички»). Це демонструє недостатню обізнаність викладачів із теоретичними питаннями. У відповідях на запитання анкети «Які прийоми активізації та підтримки уваги здобувачів освіти ви використовуєте» 98% респондентів зазначили, що використовують на заняттях відеоматеріали, мультимедійні презентації, проте риторичні прийоми активізації та підтримки уваги здобувачів освіти використовують час від часу, особливо в умовах навчання онлайн.

Результати анкетування переконують, що викладачі ЗВО технічного профілю мають приділяти більше уваги удосконаленню риторичної компетентності, активному використанню риторичних прийомів на заняттях професійної підготовки здобувачів освіти та у науковій комунікації.

З огляду на окреслену проблематику формування та вдосконалення риторичної компетентності викладача ЗВО технічного профілю пропонуємо на базі кафедр психолого-педагогічного напрямку у межах проходження курсів із підвищення кваліфікації проведення риторичного тренінгу або циклу вебінарів (онлайн/офлайн) для викладачів ЗВО технічного профілю відповідно до запиту (для молодих та досвідчених викладачів).

Орієнтовна тематика риторичного тренінгу/вебінарів для викладачів ЗВО технічного профілю:

1. Риторизація навчального процесу: освітній тренд чи відновлення традиції?!

2. Софт скіли викладача ЗВО технічного профілю.

3. Риторична компетентність викладача ЗВО: зміст та структура.

4. Риторика як мистецтво мовного впливу: психолого-педагогічний аспект.

5. Логіка, структурованість та переконливість публічного виступу. Мистецтво професійного діалогу.

6. Актуальні риторичні прийоми на різних етапах навчально-виховного процесу у ЗВО технічного профілю.

7. Візуальна комунікація як умова формування образного мислення здобувачів освіти у ЗВО технічного профілю.

8. Культура та техніка мовлення викладача ЗВО технічного профілю.

9. Риторична майстерність викладача ЗВО та сучасні цифрові технології онлайн та офлайн-комунікації.

10. Вебресурси із україномовним риторичним контентом для викладачів.

В аспекті досліджуваної теми зупинимося докладніше на питанні, які риторичні прийоми активізації та підтримки уваги здобувача вищої освіти є ефективними в аудиторії майбутніх фахівців технічного профілю. На етапі початку лекції/семінару/колоквіуму/практичного заняття: прийом «комунікативна атака» (ефектна цитата щодо обговорюваної проблеми, розповідь про незвичайну/актуальну подію, розповідь історії обговорюваного питання/винаходу/рішення задачі, притчі (технологія «сторітелінг»), провокуюче запитання, приклад, опис ситуації з влас-

ного життя викладача, застосування прийому «стосується кожного» (особисте зацікавлення: щось, що близько пов'язане з інтересами учнів). На етапі доведення та переконання: посилення на негативні наслідки незнання питання, позитивні наслідки бути обізнаним (компетентним); індуктивний метод викладу навчального матеріалу (від конкретних прикладів до загального ствердження) на етапі обговорення проблеми та дедуктивного методу на етапі пояснення навчального матеріалу; посилення на несуперечливі факти та відомості; посилення на авторитети та авторитетні джерела в інженерній галузі; використання аналогій та порівнянь (формування асоціативного, інженерного, дивергентного мислення); підкреслення актуальності та практичності набутих знань, умінь та навичок (дієвість, актуальність знань із теми у житті, можливість на практиці перевірити свої знання, легке впровадження; засіб вирішення особистих проблем; складова професійної компетентності, компонент ділової кар'єри тощо); виявлення суперечностей у критичних зауваженнях аудиторії; прийом «так, але...» (прийняття думки аудиторії з подальшим зверненням до думки викладача); прийом «бумерангу» (відповідь запитанням на запитання, аргументом на аргумент у науковій дискусії). З метою сугестії (навіювання): періодичне повторення однієї і тієї ж думки; висування вимог до отримання бажаної емоційної реакції слухачів (*думаю, що ви погодитесь зі мною у тому, що...*); інтонаційного підкреслення важливіших моментів виступу (виділення головного – уповільнюємо темп мовлення, на другорядному – пришвидшуємо); автоматичне включення до певної роботи, динамічність викладу матеріалу. На етапі проблемного викладу матеріалу (долання перешкод): завдання на вирішення певних навчальних задач, ситуацій, виконання тестів, які неможливо виконати без вивчення матеріалів теми; таймінг (стимулювання часом, обмеженість у часі у виконанні завдань чи нагорода за швидкість); удавана недовіра до слухачів (підкреслюється складність завдання та низька ймовірність його виконання). На етапі рефлексії навчальної діяльності: увага до стану, переживань студентів; спонукання студентів до ознайомлення із додатковим матеріалом (як пропедевтика до вивчення наступної теми; спонукання до роздумів студентів щодо корисності інформації, можливості її застосування у різних навчально-професійних ситуаціях (формування кейсів, «хмаринки тегів-ключових понять теми»). На етапі закріплення позитивного враження: узагальнення основних думок (резюме), підведення підсумків; заклик до

дії чи до роздумів («запрошення» до подальшого поглибленого, усвідомленого вивчення навчального матеріалу), комплімент слухачам, подяка за активність, «емоційна розрядка»/»переключення» (гумор) у разі стомленості аудиторії; прийом «три крапки»: ефектна цитата, мем (примушує замислитись про її зміст); нагнітання та кульмінації – розрядження (на кінець залишається найважливіше); встановлення зв'язку з попередніми та наступними темами за допомогою технологій «асоціативне гроно/кущ» або «інтелект-карт» (включається асоціативне запам'ятовування); «навчальне коло» – повторення початку заняття, але на більш глибокому рівні (наприклад, те ж питання, але слухачі самі знаходять відповідь); «ефект Шахразади» чи відстрочення закінчення (почати цікаву розповідь, пов'язану з темою заняття, і пообіцяти її завершити на наступному занятті). Звичайно, що це не повний перелік прийомів, які є ефективними в аудиторії майбутніх

фахівців як технічного профілю, так і, звісно, гуманітарного. Проте їх використання дозволить викладачеві ЗВО технічного профілю як оптимізувати процес професійної підготовки здобувачів освіти, так і вдосконалити власну риторичну компетентність.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що процес формування риторичної компетентності викладача ЗВО технічного профілю є неперервним, досить специфічним, враховуючи феномен інженерного мислення, потребує вдосконалення мовно-риторичних, психолого-педагогічних умінь, які є сьогодні важливою складовою професійної й педагогічної компетентності викладача технічного профілю.

Стаття не окреслює всіх аспектів означеної проблеми. Подальшого науково-педагогічного пошуку потребує питання визначення теоретичних та методичних засад формування риторичної компетентності ЗВО технічного профілю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучерук О. Педагогічна риторика як об'єкт наукового дослідження. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика. Колективна монографія. 2016. С. 7–25.
2. Толочко С. Формування риторичної компетентності викладачів у післядипломній педагогічній освіті. URL: <https://ino.nau.edu.ua/files/repository/articles/96.pdf>
3. Хоружа Л. та ін. Компетентнісний розвиток викладачів вищої школи засобами цифрових технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. № 4 (78). С. 298–314. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3042>

REFERENCES

1. Kucheruk O. (2016). Pedagogical rhetoric as an object of scientific research. [Pedagogical rhetoric: history, theory, practice: monograph. Red. Kyiv. 7–25. [in Ukrainian]
2. Tolochko S. (2020). Formation of rhetorical competence of teachers in postgraduate pedagogical education. [Formation of rhetorical competence of teachers in postgraduate pedagogical education]. URL: <https://ino.nau.edu.ua/files/repository/articles/96.pdf> [in Ukrainian]
3. Khoruzha L. et al. (2020). Competence development of higher school teachers by means of digital technologies. [Competence development of higher school teachers by means of digital technologies]. *Information technologies and learning tools*. No. 4 (78). 298–314. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3042> [in Ukrainian].